יב
א מיי' פ"ג מהל' תפלה ה"ד סמ"ג עשין יט טוש"ע או"ח סי' נה ס"א

אמר רבי בא כתיב °הבוקר אור התורה קראה לאור בוקר. תני רבי ישמעאל °בבקר בבקר כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר. אמר רבי יוסי בי ר' בון אם אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין ותני באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין אמר רבי הונא נלפינה מדרך הארץ שרי מלכא נפק אף על גב דלא נפק אמרין דנפק שרי עליל לא אמרין דעל עד שעתה דייעול. א *זהו שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו. תרין אמורין רבי לוי ורבי סימון חד אמר כמלאכים וחד אמר ככהנים. מאן דאמר ככהנים °לא תעלה במעלות על מזבחי שהיו מהלכים עקב בצד גודל וגודל אצל עקב. ומאן דאמר כמלאכים °ורגליהם רגל ישרה. ר' חנינא בר אנדריי בשם רבי שמואל בר סוטר המלאכים אין להן קפיצין ומה טעמא °קרבת על חד מן קמייא קיימיא. אמר רבי הונא זה *שרואה את הכהנים בבית הכנסת בברכה ראשונה צריך לומר °ברכו את ה' מלאכיו. בשנייה °ברכו את ה' כל צבאיו. בשלישית °ברכו ה' כל מעשיו. במוסף בברכה

בראשית א. מד. כמוה. שם. ברכות י. שם. יחזק' א. דניאל ז. סוטה לט: בשינוי קצת. תהלים קג. שם. שם.

אמר ר' בא. היינו טעמא דכתיב הבוקר אור א"כ התורה קראה לאור בוקר אע"פ שעדיין לא נתודע השמש לבריות אור השחר קרויה בוקר: תני ר' ישמעאל. מהכתוב הזה שבתורה למדנו כן דכתיב וילקטו אותו בבקר בבקר בא הכתוב כדי ליתן תחום לבוקרו של בוקר וזהו בוקר דעלות השחר לבוקר של זריחת השמש: אמר ר' יוסי בר בון בלאו הכי לא מלית אמרת לידון עובי של הרקיע ללילה אף בשחרית לפי שאם אומר את ליתן עובי של הרקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית א"כ נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין וכלומר שאין אנחנו יכולין לכוין בשום זמן שיהיו היום והלילה שוין דהכי דבערבית אנחנו מחשבין ללילה משעה שהתחילה החמה לכנוס בעובי הרקיע מ"מ בשחרית אין אנו יודעין באיזה שעה נכנסת למעלה לתוך עובי הרקיע כדי לחשוב יום מאותה השעה ואנן תנינן בברייתא באחד של תקופת ניסן ושל תשרי היום והלילה שוין הן ומהיכן כיונו זה על יום הראשון של התקופות האלו אם לא שנאמר דיש גבול הנראה לעין ולחשוב ליום מאותה שעה והיינו עלות השחר: אמר ר' הונא נלפינה. דבר זה למדנו ג"כ מדרך הארץ שכשהמלך התחיל לצאת מהפלטין שלו הכל אומרים המלך יצא אע"פ שעדיין לא יצא ממש ולא נתגלה לעין הבריות וכך השמש אף על פי שעדיין היא בתוך עובי הרקיע נפיק מיקרי ושייך לומר השמש יצא: שרי עליל. אבל כשהמלך התחיל להכנס להפלטין אינם אומרים נכנס עד שעה שיכנס וכלומר שיתכסה מעין הבריות כך השמש בביאתו משעה שיתכסה מהעין להכנס בעובי הרקיע ובא השמש קרינן ביה: תרין אמוראין. פליגי בפירושא דלהשוות את רגליו: מ"ד ככהנים. האי להשוות זה לפני זה הוא עקב בצד גודל כמו שהיו הכהנים מהלכין ע"ג הכבש של המזבח ומ"ד כמלאכים להשוות זה אצל זה הוא דכתיב ישרה: אין להם קפילין. חוליות ברגליהם שיכולין לקבוץ אותן כדי לישב אלא תמיד עומדין הן דכתיב קמייא קרי ביה קיימיא: זה שרואה את הכהנים בבהכ"נ. כשנושאין את כפיהם: אם

פירוש מבעל ספר חרדים

לי הא ממילא שוה אמינא הכי וכדהקשה רבי תנ נא. ואין לפרש דאפי' בדיעבד קאמר דלא הוי יום דהא מסיים מתניתין דפרק שני דמגילה על כל שמצותן ביום דבדיעבד כולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ויליף לה התם מקרא דעזרא דמשעלה עמוד השחר יום איקרי אלא על כורחין לא אהני אלא למצוה לכתחלה ונראה בהא דירושלמי טעם המשנה דאיתרה זמן המצוה עד הנץ החמה דאדרבה היה לנו לומר דכיון דאיקרי יום משעלה עמוד השחר זריזים מקדימין למצות: אמר רבי בא. הכם אחר הוא ולא רבי אבא הנזכר לעיל אעפ"י שכתבו המפרשים דרבי בא הנזכר בירושלמי היינו ר' אבא אלא שקצרו המלה וחסרו האלף כמו שחסרו בבבלי בר' זעירא העי"ן וכתבו ר' זירא. הנה דשני תלמודא יש לומר שנים היו אחד שהיו רגילין לחסר בשמו ואחד שלא היו רגילין לחסר בשמו. וזה רבי בא יליף לה ממקום אחר: הבקר אור התורה קראה. דפירוש הכתוב הבקר דהיינו אור גמור שנראה בעולם דהיינו אחר עבור החמה עובי הרקיע: והנא דבי ר' ישמעאל. יליף לה ממקום אחר: בבקר בבקר. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבוקר בבוקר: ליתן תחום לבוקרו של בוקר. דלכל מילי לא הוי יום עד סוף זריחה אלא לגבי קדשים הרחיב הכתוב תחום הבוקר לפניו מתחלת כניסה בעובי הרקיע מלמעלה למטה. והכי נמי בבבלי בסוף האי פרקא גבי אהבה רבה כתבו התוספות ורש"י דנהי דבשחיטת התמיד משעלה עמוד השחר לא מטא זימנא לומר יוצר אור. ואע"ג דאנשי משמר קורין קרית שמע לא מטא זימנא כדאמרינן בעלמא הקורא קרית שמע עם אנשי משמר לא יצא ידי חובתו שאנשי משמר מקדימין. ור' יוסי בר בון הביא כאן ראיה אחרת: הכי גרסינן אם אתה אומר ליתן עוביו של רקיע ליום וכו' ותני. כלומר על כרחך אין אתה יכול לומר דכשם שבערבית למדנו מן המקרא שעוביו של רקיע משל יום הוא. כלומר דעד סוף שקיעה שעברה החמה עובי הרקיע חשוב יום כדלעיל כנאמר גם בבוקר שיחשב העובי משל יום דבתחלת זריחה יקרא יום כמו שהקשה לעיל ר' חנינא שאם כן נמצא אומר שלעולם אין היום והלילה שוין. וזה מוכרח על פי חכמת התכונה הכרח גמור. ובשלמא אי אמרת דשל ערבית ליום ושל שחרית ללילה ניחא דשוין אלא אי אמרת דגם שחרית ליום אם כן על כרחך אינן שוין דהרי מהלך עובי הרקיע כהילוך חמשה מילין נמצא עשרה מילין יתר היום מהלילה. ודחה רב הונא הא דרבי יוסי בר בון דלמא לעולם אימא לך דגם עובי של שחרית חשיב של יום ואין היום והלילה שוין לעולם. והא דתנו בברייתא התכונה דתקופת ניסן ותשרי היום והלילה שוין היינו לפי דרך העולם שאף על פי שהמלך נכנס אין אומרים שנכנס עד שיכנס לעיר ממש. מכל מקום מתחלה כשיוצא מיד אומרים שיצא אע"פ שהוא עדיין בתוך העיר וביאת השמש קרי כניסה וזריחתו קרי יציאה כדכתיב השמש יצא על הארץ נמצא שבהתחלת זריחה קורא הכתוב יום אף על פי שאינו יום באמת. אלא על כרחן אין תירוץ לקושית ר' חנינא מברייתא זו מהכרת חכמת התכונה אלא תירוצו דלעיל עיקר: להשוות רגליו. שיראו שניהם מחוברים כרגל אחד ופליגי אמוראי לקמיה אי מתכרם לאורכן או לרוחבן: הרואה בעת שאומרים ברכת כהנים והיא נחלקת לשלשה ברכות יברכך יאר ישא. גם הוא צריך לומר ברכה כמאן דאמר בבבלי

מראה הפנים

מתחילת השקיעה מחשב כ בין השמשות או מסוף השקיעה ולא דר' חנינא מגיה הברייתא דרבי וא"כ ליכא למ"ד דמחשבינן מתחילת השקיעה וכפי' הר"ן דאי הכי הוי קשיא האי ר' חנינא חבריהון דרבנן אליבא דמאן בעי בעיא דיליה ומאי כמה דאת אמר דנקט במילתיה ומאן הוא דאמר הכי אלא ודאי האי ר' חנינא חבריהון דרבנן אליבא דברייתא דרבי הוא דבעי וכל הסוגיא דלקמן אליביה דהאי תנא דס"ל מתחילת השקיעה ממש הוא דקאי. והרשב"א ז"ל בחדושי שבת הקשה מכאן על דעת ר"ת דמשמע מהכא דבערבית משעה שהתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוי לילה והניח בצ"ע וקושיא זו רמז הה"מ בפ"ה מהל' שבת. ולמאי שנתבאר דפלוגתא היא כאן והאי סוגיא אליבא דרבי היא א"כ דעת ר"ת כר' חנינא דלעיל וכדתני שמואל דמסוף השקיעה מתחיל בין השמשות וכר' יהודה דלקמן וכולה סוגיא כחכמי ישראל שהיא כמו שנתבאר הכל למעלה. ודע דהרשב"א ז"ל מביא כל האי סוגיא מר' חנינא חבריהון דרבנן וכו' עד לא אמרין דעל עד שעתא דייעול וכגי' זו אשר לפנינו כך העתיקה בפ"ק דברכות ובפ"ב דשבת ובשבת שם פירש להא דקאמר מקיש יציאתו לביאתו מה ביאתו משיתכסה מהבריות כלומר שנתכסה זריחתו מן הבריות והתחיל להשתקע ברקיע אף יציאתו משיתודע לבריות דהיינו משהתחיל ליכנס ברקיע עכ"ל וא"כ דברי ר' אבא מן שינויא הוא דמשני לה דבעי ואימא אף בשחרית כן. וליכא לכשיתודע לבריות דחוק הוא לפירושו ז"ל דהיאך נתוודע זה לבריות. ולמאי שפירשתי בפנים ניחא ודברי ר' אבא ג"כ מעין הקושיא מתפרשין וכך נראה דר' בא הוא דאתי לשנויי ולא ר' אבא. וכגירסתו כתוב לתרווייהו רבי בא:

אם אומר את ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין. כפי הכתוב לפנינו כך הביא הרשב"א ז"ל בברכות ובשבת ולא פי' כלום בזה. והמנחת כהן בפ"ד מ"מ הראשון הקשה על זה דאדרבה איפכא מסתברא שאם נאמר ליתן עובי הרקיע ללילה בין בבקר בין בערב נמצא שהיום והלילה שוין שהרי י"ב שעות נראית החמה על הארץ וי"ב שעות נעלמת ממנו אבל אם ניתן עובי הרקיע ליום אין היום והלילה שוין שהרי היום גדול מהלילה שיעור עובי הרקיע בבקר ובערב וכ"כ שם לעיל שאם נאמר שגבול היום הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים וגבול הלילה משעת צאת הכוכבים עד עלות השחר אין היום שוה עם הלילה בתקופת ניסן ותשרי אלא היום גדול מהלילה שתי שעות ושני חומשין שהוא הזמן העודף על י"ב שעות של יום התמה ר"ל שעה וחומש קודם הנץ החמה ושעה וחומש אחר שקיעתה עד צאת הכוכבים שהוא שיעור ד' מילין שאמר ר' יהודה ולא משכחת לה שיהיה היום שוה עם הלילה לדעת זו אלא בחורף בכמו חדש אחד קודם תקופת ניסן וחדש א' אחר תקופת תשרי שהיום ארוך י"ב שעות שוות מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכן הלילה הוא מי"ב שעות משעת צאת הכוכבים עד עלות השחר וזה הפך ממה ששנו רבותינו ז"ל שבתקופת ניסן ותשרי היום והלילה שוין. ועוד האריך שם ומחמת קושיא זו רצה לשבש כל הספרים וכתב שהוא ט"ס וכך צריך לגרוס אם אין את אומר ליתן עביו של רקיע ללילה בין בערבית וכו' וכוונת רבי יוסי בר בון להקשות על מה שאמרו בא' בתקופת ניסן וכו' היום והלילה שוין בדוקא כמ"ש לעיל ואחר כל אריכות הדברים האלה אומר אני שאין לנו לשבש בחנם כל הספרים וכל העתקות שנמצאו בזה כמו שהבאתי לעיל שהרי עכ"פ מצינו שאמרו חז"ל דהיום והלילה שוין יהיה בא' בתקופות אלו ממש או קודם או מאוחר ולא נחית הש"ס כאן לדקדק בזה כ"א עיקר הקושיא של ר' יוסי בר' בון דאם את אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בשחרית כמו בערבית כמה דבעי ר' חנינא חבריהון דרבנן למימר ולא לחשוב מעלות השחר ליום א"כ מהיכן אנו יודעים לחשוב היום והלילה שוין יהיה באיזה זמן שיהיה שהרי נעלם ממנו שעת הכנסת החמה בעוביו של רקיע בבקר ואם תאמר נחשב מהנץ החמה כמו שרצה הוא ז"ל לומר כן הא ודאי ליתא שהרי אין אנחנו חושבין הלילה מתחלת שקיעת החמה והכנסתה בעובי הרקיע והעלמתה מעינינו כי זה הוא זמן בין השמשות וספק הוא וכמו תלתא רבעי מילא או תרי מיל לדעת ר' נחמיה שהביאו הש"ס לעיל עד צאת הכוכבים הנראים לנו דאז אנחנו חושבין לילה וא"כ גם בבקר לא היה צריך לחשוב ליום כ"א אחר שיעור כזה משעת הכנסתה בעובי הרקיע שהרי הוקשו זה לזה לפי סברת בעל הבעיא וכדלעיל ומאותו זמן היה לנו לחשוב ליום ולא מהנץ החמה לפי הך הקושיא ודבר זה אי אפשר שהרי נעלם מעינינו שעת הכנסתה בעובי הרקיע בבקר אלא ע"כ דמעלות השחר יממא הוי והכי נראה לענין הוא כך היא הצעת הקושיא דר' יוסי בר' בון והסוכתה לסתור סברת בעל הבעיא וכך נראה דלסיוע קא אתי להכי מ"ד דהוכיחו דמעלות השחר יממא אנחנו חושבין ולא הביא כך ברייתא דתני בא' בתקופת ניסן וכו' כ"א להביא ראיה דמיהת מינו דלפעמים הוא כן כדתני בהך ברייתא בהדיא הכי וזה ברור:

אמר רבי הונא נלפינה מדרך ארץ וכו'. למאי דהביא הרשב"א ז"ל דברי ר' הונא ג"כ ובתר הכי מוכיח מהאי סוגיא דס"ל דמשעה שהתחיל להשתקע בעובי הרקיע הוי לילה כמו שציינתי לעיל בד"ה כמה דאת אמר וכו' משמע שהוא ז"ל רצה לפרש דברי ר' הונא ג"כ בהאי שיטתא ולכן באורתי בפנים על דרך הזה. אבל ליכא דקאמר הכא לא אמרין דעל עד שעתא דייעול משמע עד שייעול לגמרי בביאתו שזהו ההפוך מן שרי מלכא נפק וכו' לכך נראה דדברי ר' הונא כך הם מתפרשין דמוסיף הוא על הא דלעיל שהביאו ראיה והוכיחו דמעלות השחר יממא הוי ולא אמרינן ליתן עוביו של רקיע ללילה בשחרית כמו שהוא בערבית ועלה קאמר דהפי' אי הוה אמרינן דגם בערבית סוף השקיעה הוא דהוי לילה וא"כ אחר ביאת החמה מעובי הרקיע הוא דמחשבינן ולפ"ז הוי מצית למידק דאם כן גם בשחרית נימא הכי דאחר שיצאת החמה מעובי הרקיע נחשביה ליום והוא מהנץ החמה ולא מעלות השחר להכי קאמר דלא היא דנלפינה מדרך ארץ דכשהמלך מכין עצמו ומתחיל לצאת אומרים שכבר יצא אבל אם רוצה להכנס אין אומרים כשהתחיל ליכנס שכבר נכנס אלא עד זמן שיכנס ממש לביתו וכן הוא בשמש דהתחלתו לצאת מעלות השחר אע"פ שאין נראה לנו שפיר מחשבינן שכבר יצא ובערבית עד שעתא דייעול לגמרי ויצא מעובי הרקיע וכלומר דלעולם לא מדמינן אהדדי שהניח לביאתו ערבית. ובהא אתיא שפיר דר' הונא ס"ל מיהת ג"כ דמעלות השחר יממא הוי:

זהו שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו וכו' כמלאכים וכו'. וכן אמר ר' יוסי ב"ח בבבלי פרקין דף י' ע"ב דדרים ורגליהם רגל ישרה ולכאורה אין לנו סמך לזה להדמות כמלאכים ומיהו מהאי קרא דאייתי רב הונא לקמן יש קצת סמך דאמר בשעת ברכת כהנים אומרים ברכו את ה' מלאכיו דאתי קאי על הכהנים שמברכים או על ישראל המתברכים וכלומר ברכו מלאכיו את ה' במעיכן מיהת דמדמה לאותם העומדים לפני ה' כמלאכים. ואיידי דנקט מילתי' דר' הונא דלעיל ומילתיה דלקמן נקט נמי להא דמקרא דברכו ה' וגו' יליף לה האי מ"ד כמלאכים: **בברכה** ראשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו. הכי אמר רב חסדא בבבלי פ"ז דף לט:

שנויי נוסחאות (ג"ד) **ליתן עוביו** בכי"ר את לעוביו. (כי"ג) **לא** במקרא כתוב **ולא**. (שם"ו) **אצל** בכי"ר **צד**. (שי"מ) **קמייא** במקרא **קאמא**. (ש"כ) **ברכו את ה' מלאכיו** את ליתא במקרא. **ברכו את ה' כל צבאיו**. את ליתא במקרא.

חדושי רד"א

עקב בצד גודל הוא. ותימא הוא דתנן יומא בבבלי דף כ"ב במתני' ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש בכאן משמע שהיו הולכין עקב בצד גודל ואסור לרוץ משום איסורא כדי שלא יתגלה ערותך עליו ועי' בבבלי סוכה דף נ"ב ע"ב:

טוב ירושלים

תני רי"ש בבקר בבקר כדי ליתן תחום לבוקרו של ביקר. עי' בבלי כ"ו א', דלרבנן דס"ל בוקר מקרי עד חצות קאי על נ"ו הראשונות ודרשי בבקר בבקר הלקהו לשני בקרים ולר"י להקדים שעה אחת ותרוויהו משמע דפליגי אהא דכאן ע"ש וזה לשון המכילתא כדרשה בא על פסוק והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו. עד בקר למה נאמר אלא בא הכתוב ליתן תחום לבוקרו של בקר. ובגליון המכילתא הארכתי בזה: